

PITANJA O KULTURI

Rasprostiranje i ograničenja kulturne politike, saglasja i protivurečnosti kulture i prava, kao i dodiri kulturne baštine i zbilje, tri su naslova tematskih celina kojima se bavi Željko Grbac*) u svojoj knjizi. Opticaj različitih tumačenja kulture, a znatno manje kulturne politike naveo je autora knjige da formuliše sopstvene iskaze o njima. Autor pod kulturnom politikom ne označava samo promišljanje odnosa društvo-kultura i ona stajališta koja se određuju kao kulturno-politička nego i sva društvena postupanja s posledicama za kulturu i njen položaj u društvenoj zajednici, za odnose čoveka i kulture. Tu on ubraja i obrazovne programe, zakone, pravosudnu praksu, carinske propise, doprinose, poreze, takse, urbanistička i komunalna rešenja, investicijsku politiku i tako dalje. Ovakvo globalni tretman kulture bio je nužan u teoriji jer ga je praksa odavno naznačila, te je nastojanje autora da već na početku knjige uoči raspon kulture i kulturne politike doprinos promišljanju kulture kao kompleksne pojave. Da bi se kultura kao takva mogla sagledati potrebno je odgovoriti na brojna pitanja kojima nas autor i uvodi u problemsko područje svoje knjige: šta se u jugoslovenskim kulturnim prostorima posle drugog svetskog rata zbivalo s pravom na kulturu, s obrazovanjem, s kulturom svakodnevnog življenja, za koji se obuhvat kulture zalagalo novo socijalističko društvo, kako je prihvaćena kulturna tradicija, kakva su stajališta prevladala prema nacionalnim kulturama, kulturnom kosmopolitizmu, akulturaciji, regionalizmu, da li su povremeno prednost dobijale narodna, elitna, građanska, masovna kultura, koliko su baštinjeni organizacioni oblici institucionalizovane kulture i kulturno-umetničkog amaterizma potiskivani novim kulturnim medijima, manifestacijskom i estradnom kulturom; šta je proticanje decenija donosilo kulturnim stvaraocima, umetnicima, umetničkim delima, spomenicima kulture, muzejima, pozorištima, knjizi...

*) Zelko Grbac, *Kultura na društvenoj pozornici*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb 1987.

A onda, kada je izrekao sva pitanja o kulturi i kada se očekivalo da će kroz traganje za vezama među kulturnim događajima u četrdesetogodišnjem posleratnom periodu pokušati da pronađe odgovore na neka od njih, autor je napravio neočekivani obrt i prešao na projekciju kulturne politike u oblasti likovne kulture! Likovni život, vizuelna kultura čoveka omeđenog društvom i oblikovanje proizvoda stavljeni su odmah iza pobrojanih pitanja a ispred, kako ih autor naziva, glasnih razmišljanja o nekim dilemama koje kulturna politika našeg društva otvara i ostavlja ih otvorenim.

Ostaće otvoreno pitanje zašto je autor problem likovne kulture pretpostavio poglavlju koje se, nezasluzeno kratko, bavi globalnim organizacionim problemima, planiranjem u kulturi SIZ-ovima pretvorenim u forume u kojima se provjera kvorum, kadrovima u kulturi, samoupravnim sporazumevanjem u kulturi osim, ako odgovor ne potražimo u beleškama ispod teksta. A one nas obavestavaju da je autor ovim delom knjige zahvatio neka svoja saopštenja sa raznih savetovanja koja su mu se po sadržaju činila primerenim temi knjige. Zato i problematizacija ostaje na nivou saopštenja s naglaskom na formulaciji zadataka poželjne i moguće kulturne akcije. Čini se zato da je knjiga *Kultura na društvenoj pozornici* sazdana od pitanja i zadataka. Ima ih bezbroj, a najveći broj ih je sadržan u poglavlju koje ujedno čini i središnji deo knjige, a posvećeno je odnosu država-pravo-kultura. Ti odnosi, kaže Grbac, nisu ni približno jednako naučno i stručno obrađeni. Dok su odnosi između države i prava predmet mnogih nauka, dotle se odnosi prava i kulture ne obrađuju čak ni tamo gde bi to moralo da se čini. I upravo se tu javlja pitanje: Kakav zaključak izvesti iz podatka da nije napisana knjiga s naslovom kultura i država?... Znači li to da nemaju dovoljno dodirnih tačaka... ili su obrnuto tako uzajamno uslovljene i povezane da ih nije moguće odvajati, pita se autor da bi već na sledećim stranicama doneo čitav spisak zadataka koji se odnose na proučavanje odnosa države i kulture.

Pravo kao jezik kojim govori država uvedeno je neslavno u trougao država-pravo-kultura. Autor se poslužio latinskom izrekom „Dura lex, sed lex” koju je preveo u „Nespretan zakon ali zakon” produživši aktivnost sintagmi „dura lex”. Da bi prepoznao odnose prava i kulture Grbac se upustio u opisivanje osnovnih odrednica kulture, ispitujući podobnosti nekih od njih, da bi se najzad složio sa stavom Milana Rankovića da termin kultura u praksi regulisanja odnosa u našem društveno-političkom sistemu ne odgovara teorijsko-kulturološkim određenjima već da

se najčešće upotrebljava u značenju koje je znatno uže. Tvorcem ovog sužavanja smatra se baš pravna regulacija. Stoga je Grbac shemom odnosa na relaciji pravo-kultura prilagodio praksi; kultura se odnosi na pravo, pravo u sadržajnom smislu uzvraća odnos samo prema uže shvaćenoj kulturi čime indirektno utiče i na kulturu u celini.

Uočavanje odnosa prava i kulture nastavlja se i u odeljku Počeci pravne regulacije kulturnih delatnosti. Više od 70 stranica autor je posvetio proučavanju pravne regulacije kao instrumenta politike revolucionarne vlasti s očekivanjem da će se potvrditi hipoteza o oskudnosti i sporosti prodiranja prava u područja kulture i otkriti da su u početnom razdoblju novih društvenih odnosa, do donošenja prvog ustava, propisi korišćeni samo kao sredstvo za postizanje stabilizacije sistema i za neutralizovanje delovanja neprijatelja. Međutim, pažljivom čitaocu ne promiče da je istorijska građa, kako i sam autor kaže, doprinela preinačenju polaznog stava: „Može se dakle govoriti o umanjenom normativizmu i pretpostaviti da je imao tri osnove 1) povjerenje u sposobnost i dobronamjernost provodilaca propisa, 2) malo stručnih saradnika i konzultanata u izradi pravnog akta i 3) sklonost ka efikasnosti, brzini donošenja propisa... Međutim, ono što jeste regulirano, u najvažnijim djelovima zbog kojih je propis i donjet ima značajke kategoričkih pravila; samo iznimno se može primjeniti na više načina ili je u postupanju dopuštena sloboda opredjeljenja. Sve u svemu, gotovo pa-poželjno.”

U odeljku Inventar pravnih i organizacijskih okolnosti Grbac zatim navodi savezne i republičke propise kao i podzakonska opšta akta iz domena klasičnog državnog prava, ali istovremeno upućuje na novu dimenziju odnosa pravo-kultura koja nastaje uvođenjem samoupravne pravne regulacije. Tu se u zaključku definiše još i područje samoupravnog prava koje zasluži poseban tretman kao značajan medij promocije kulture u prostoru rada. Autor smatra da treba zasebno razmatrati uticaj samoupravnog prava na kulturu.

Naredne stranice, sve do kraja knjige, posvećene su dodirima kulturne baštine sa zbiljom, što predstavlja treću tematsku celinu knjige. Interesovanje autora za ovo područje kulture usmereno je na položaj folkloru u kulturi savremenog društva i njegovu ulogu u turističkom poslovanju. Pokušaj da označi kulturološke aspekte folkloru u savremenom društvu odmah ispod naslova počinje zbirom pitanja. Dakle opet pitanja. Pitanja kao polazište za analizu, i zaključivanje, pitanja kao osnov za formulisanje zadataka, jesu metodološki osnov knjige *Kul-*

tura na društvenoj pozornici. Ovog puta pitanja su sledeća: Na koji način i u kojoj meri učestvuje folklor u savremenoj kulturi? Da li sadržaji folkloru utiču na konstituisanje kulturnog profila društva, da li ima udela u književnom, likovnom, muzičkom stvaralaštvu, u kakvom je odnosu prema proizvodnji? Uočavajući neka izgubljena dragocena svojstva folkloru Grbac opet nudi smernice za kulturnu akciju: „Čuvati autentične vrednosti, izgrađivati javne, opće-prihvaćene sudove o tome što je narodna matrica a što nabujala komercijalna naplavina moguće je samo strpljivim postupcima kulturne politike u kojima se širi i obogađuje ne samo kulturni već opći svjetonazor onih koji su do industrije stigli prećicama iz „vonja rodne grude“ izgubivši usput poveći dio svog kulturnog identiteta i — lišeni arhaičnih sklopova kritičnosti — prihvatili kao verodostojno, blještavilo industrijske urbane kulture ovog vremena. . . Nema revitalizacije kulturnih struktura niti ubrzanja razvoja kulturnih potreba dok se ne ispune neke pretpostavke označene u dugogodišnjim ciljevima samoupravnog društva. Tek kad se izvojuju bitke za ukupni položaj čoveka u novom društvu uspostaviće se i u kulturnom tkivu željeni poredak odnosa i vrijednosti.” Citirali smo ovaj deo teksta jer nam se čini da je upravo u njemu autor sublimirao polazna i završna stajališta koja se odnose na kulturnu baštinu u savremenom okruženju.

Knjiga je pisana za veoma širok krug čitalaca, a ne samo kulturologe i radnike u kulturi; Grbac je dotakao zakonodavstvo, pravo, politiku, samoupravno organizovanje, zaštitu kulturnog nasleđa i spomenika kulture pa na kraju i turizam te prema tome i veliki broj nosilaca kulturne akcije iako, kao što je i na samom početku rekao „mnogima od njih ne dopire do svijesti primisao o toj osjetljivoj ulozi.” No, Grbac je optimista i kao što se nada u pozitivni sud vremena koji će dati za pravo organizatorima kulture jer su se usudili da posegnu za neistraženim oblicima povezivanja spomenika kulture i turizma, tako veruje i u to da će biti onih koji će kulturi prići sveobuhvatno i na način kako je o njoj i u knjizi reč. *Kultura na društvenoj pozornici* sadrži uputstva za organizaciono delovanje, ali pre svega ukazuje na potrebu za interdisciplinarnim istraživanjima u razuđenoj oblasti kulture i kulturnih delatnosti što pretpostavlja timski istraživački rad velikog obima i dugoročnog karaktera. Zbog svega toga sud o ovoj knjizi može dati jedino sud vremena, onaj isti u koji i sam autor veruje.